

# 4. PROCÉS DE DETECCIÓ

## 4.1. Indicadors de violència contra la parella en dones drogodependents

En el cas de dones consumidores és poc aclaridor utilitzar com a referència els indicadors habituals de VCP, ja que molts podrien ser conseqüència de la mateixa situació de consum de substàncies.

Tot i així, podem discernir si aquests indicadors són deguts a una situació de VCP o a la mateixa situació de consum de substàncies fent una atenció especial a determinats elements del discurs.

Els indicadors habituals de VCP són:

- **Lesions físiques de qualsevol tipus**, fent una atenció especial a les lesions durant l'embaràs.
- **Síntomatologia psicosomàtica o fisiològica**: problemes urinaris i ginecològics, dolor abdominal, problemes gastrointestinals, dolors precordials, presència de malalties de transmissió sexual, dolor crònic, trastorn per estrès posttraumàtic...
- **Indicadors psicològics i de la conducta**: por, atacs de plorera, irritabilitat, canvis d'humor, actitud defensiva, submissió, evitació del contacte visual, ideacions de suïcidi, sentiment de culpa...
- **Indicadors socials**: aïllament social i familiar provocat per la parella, el control econòmic...
- **Antecedents de violència**: haver patit o presenciat situacions de violència familiar en el passat. Aquest és, també, un indicador present en persones agressores.

Quan indaguem aquests indicadors hem de tenir SEMPRE PRESENT:

- **El discurs verbal de la persona i el llenguatge no verbal que l'acompanya**: mitjançant el discurs es poden detectar contradiccions o incoherències a l'hora de raonar la presència de determinats indicadors (*exemple: pot ser que la dona verbalitzi en un moment que li agradaria fer certa activitat i que les justificacions per no fer-la no tinguin un argument consistent o ens facin sospitar del poder de control de la parella sobre les seves decisions; el mateix pot passar si ens diu que manté una bona relació amb determinats familiars però que ja no els veu gairebé mai...* ). Quan això passi, haurem de tirar del fil i analitzar què ens diu i com ens ho diu. També podem detectar una tendència a evadir determinades preguntes o un canvi d'actitud en preguntar sobre determinats temes i hem d'esbrinar el motiu.

- **La vinculació dels fets amb determinats moments vitals relacionats amb la seva història de consum de substàncies o de parella:** és especialment útil intentar relacionar la simptomatologia psicosomàtica o fisiològica, psicològica o de la conducta que pugui presentar la dona amb altres fets vitals que la puguin explicar a més del consum de substàncies. Cal que preguntem, per exemple, sobre l'inici d'aquests símptomes, *amb què ho relaciona (fora del consum), quan s'accentuen aquests símptomes i quins altres factors estan presents quan apareixen (si es produeixen, per exemple, en moments de confrontació amb la parella, en moments en què se sent especialment vulnerable, culpable, i per què se sent així).*

A l'apartat 4.3 veurem exemples de preguntes concretes que cal formular per analitzar la presència d'aquests indicadors.

## 4.2. Importància del consum de la parella en el procés de detecció

### 4.2.1. Quan víctima i agressor consumeixen

- **Dificultats en la detecció.** El consum de tots dos membres de la parella pot predisposar, per diferents motius, a incidents de violència en la relació. En aquests casos, és especialment important discernir si hi ha o no un abús de poder de l'home cap a la dona (violència asimètrica) o si la violència és situacional i simètrica (vegeu l'apartat 1.1.).
- **Grau de consum de la persona agressora.** Un consum més controlat per la seva banda pot fer que tingui més poder de control sobre l'altra. En alguns casos, pot ser l'agressor qui exposi conscientment la seva parella a la substància com a mètode de control.
- **Rols i dinàmiques dins de la parella.** Es pot trobar situacions en què la dona és qui aconsegueix els diners i la parella qui els gestiona, situacions en què hi ha una imposició del consum, obligació de la parella a prostituir-se per obtenir els diners necessaris per consumir, etc.
- **Si tots dos membres de la parella estan en tractament en el CAS,** és important que els terapeutes siguin diferents.

### 4.2.2. Quan la víctima és consumidora i l'agressor no és consumidor

- **Dificultats en la detecció.** El discurs de la parella (no consumidora) pot semblar més creïble, i dificultar la credibilitat de la víctima (consumidora).
- **Grau de consum de l'agressor.** És important indagar si realment la parella no consumeix en absolut o si, per contra, té un consum més esporàdic o no reconegut.
- **Rols i dinàmiques dins de la parella.** Pot ser que la persona vingui al CAS obligada per la seva parella, que segurament la culpabilitzi de tot el que passa a casa. És possible que l'acompanyi a la consulta, que no deixi que parli, que sembli agradable, que estigui predisposat a col·laborar amb el professional i preocupat per la parella i la seva salut. És possible que vulgui controlar les visites, que demani parlar amb el professional que la porta, etc.
- **Inici del consum durant la relació de parella.** Pot ser que el consum sigui degut a una necessitat d'evasió i/o justificació de la situació de violència, per tant, és imprescindible indagar sobre l'inici del consum en relació amb el context de parella en aquell moment.
- **Inici del consum previ a la relació de parella.** En aquest cas, ens interessa preguntar: *Com ha afectat el consum la nova relació?, La seva parella era conscient del seu consum des de l'inici?*

### **4.2.3. Quan l'agressor és consumidor i usuari del CAS i la víctima no és consumidora**

- **Dificultats en la detecció.** Són casos complicats, ja que la víctima no és usuària del servei i no és funció dels professionals del CAS intervenir amb ella.
- **Rols i dinàmiques dins de la parella.** La víctima pot semblar apoderada davant del professional però en una posició de semiigual. És difícil determinar si hi ha una situació de violència o no, ja que solen dir que el consum està afectant la relació i és la causa de les discrepàncies entre ells, però sense precisar quines són aquestes discrepàncies, sobretot si s'han produït situacions de violència física i/o sexual.
- **Actuacions indirectes.** Podem fer actuacions indirectes, com ara penjar un cartell a la sala d'espera amb el telèfon 900 900 120, per si més endavant la víctima vol fer algun pas per sortir de la situació. En qualsevol cas, hem de seguir el procés de detecció i intervenció corresponent a la part d'agressors o presumptes agressors d'aquesta guia.
- **En els CAS que es facin grups per als familiars** es poden incloure transversalment sessions específiques sobre violència domèstica, a partir de les quals poden identificar-se situacions de VCP.

## 4.3. Tipus de detecció

Per detectar una possible situació de VCP en les persones usuàries del CAS podem distingir **dues modalitats principals que es poden complementar** entre elles:

- La **detecció sistemàtica o cribratge universal**, que s'utilitza **amb tots els usuaris del CAS**, preferentment com a part del protocol de les primeres entrevistes (apartat 4.3.1.).
- La **detecció per sospita o per casos**, que s'utilitza **en qualsevol moment del tractament en què s'observin indicis** que fan sospitar d'una possible situació de VCP (apartat 4.3.2.).

A més, ens podem assabentar d'una situació de VCP **mitjançant tercers persones**, com ara la mateixa parella o altres professionals, la qual tractarem com una tercera modalitat de detecció (apartat 4.3.3.).

**Les sospites de VCP poden sorgir en qualsevol moment del procés terapèutic.**

El **recull sistemàtic** de les observacions i valoracions de totes les persones implicades en el cas **és fonamental** per facilitar la valoració de l'evolució del cas i del risc a cada moment a altres professionals, institucions jurídiques en cas de denúncia...), així com la **coordinació amb altres professionals** que atenguin la persona (agressora o víctima) o la seva parella.

D'altra banda, durant aquestes valoracions no només hem de tenir en compte l'exercici actual de VCP, sinó també les **relacions violentes en el passat**,

amb parelles anteriors o en la seva família d'origen, ja que –com dèiem– haver exercit o patit VCP amb parelles passades o en la família d'origen és un factor de risc per tornar-la a exercir o patir. És habitual trobar una repetició de patrons relacionals sobre els quals podem **actuar de manera preventiva**. A aquest efecte, també hem de tenir en compte l'exploració de la seva història clínica o dels informes que ens enviïn els serveis de derivació.

A més de valorar com influeix el consum de la persona en la relació de parella, és important ampliar el punt de vista per analitzar **com pot afectar al consum de la persona la relació de parella**, ja que la manera en què es construeix la relació de parella (les dinàmiques que s'estableixen, els rols, els prejudicis implícits de gènere...) sol influir directament en molts aspectes de la vida i de la identitat pròpia.

Finalment, cal tenir present que moltes persones en situació de VCP **no identifiquen determinades accions (com ara insults, desqualificacions, empenyes, etc.) com accions violentes**, perquè les han acabat normalitzant; creuen que les mereixen, les justifiquen dient que elles també ho fan, etc. Això fa que parlar de violència en termes generals no sigui suficient, i hàgim de preguntar sobre accions concretes referents als diferents tipus de violència que es poden produir.

**En qualsevol cas, un element fonamental per estudiar la presència de situacions de violència és la confiança entre pacient i professional. Per tant, hem de posar un èmfasi especial en la creació i el manteniment d'un bon vincle professional, que asseguri un espai segur i de confidencialitat.**

### 4.3.1. Detecció sistemàtica - cribratge universal

#### A Primera entrevista d'acollida i valoració

Atès que en molts casos no és el professional referent qui fa les primeres entrevistes d'acollida i valoració, podem incloure dins de la bateria de preguntes formulades en primeres entrevistes un **apartat específic** en què el professional pugui explicitar si troba alguna de les situacions següents:

- a) Sospita de patir VCP.
- b) Sospita d'estar exercint VCP.
- c) Presència de VCP: cas derivat d'un servei especialitzat.
- d) Es verbalitza estar patint VCP.
- e) Es verbalitza estar exercint VCP.
- f) No sospita inicial de presència de VCP.

Aquest apartat es completaria amb un subapartat d'observacions, en què podem enregistrar, per exemple, si la dona ve acompanyada o per contra no ve mai acompanyada, l'actitud de la parella, a què són degudes les nostres sospites, etc.

També podem incloure una **pregunta general tipus**: "Està content/a de la seva relació de parella i relacions familiars?"

#### B Entrevistes d'exploració

- **Per al procés de detecció sistemàtica o cribratge universal de totes les persones que acudeixen al CAS durant les primeres visites, hem de tenir en compte les indicacions següents:**

- a) Se'ls ha d'explicar que les preguntes sobre la violència exercida o rebuda (possiblement com a part de l'exploració de les relacions familiars i de parella) es fan rutinàriament i a tothom, com a part d'una exploració general sobre la seva situació.
- b) Les preguntes de detecció s'han de procurar fer en privat i aclarint-ne les condicions de confidencialitat.

- **Preguntes que podem abordar durant l'avaluació del cas:**

- a) Consum per part de la parella: la història de parella es pot analitzar paral·lelament a la història de consum. Hem de preguntar:
  - "La seva parella també consumeix?". La resposta a aquesta pregunta ens guiarà a fer unes o altres preguntes. També tindrà repercussions importants a l'hora de plantejar les estratègies d'intervenció. En qualsevol cas, remetem a l'apartat 4.2., que tracta de les possibles situacions en què ens podem trobar.
  - "Consumeixen o consumeixen junts?"

b) Relació entre consum i relació de parella: cal tenir en compte que si el consum es produeix de forma reactiva a la situació de VCP, és especialment important tractar la situació de violència perquè el tractament de la drogodependència sigui efectiu. Hem de preguntar:

- “L’inici del consum va ser previ a la relació de parella o posterior?”
- “El seu consum ha afectat la seva relació de parella? De quina manera?”
- “Quina influència creu que té la seva relació de parella en el seu consum?”
- “Com influirà el fet de deixar de consumir en la seva relació de parella?”
- “Què pensa la seva parella del seu consum? Com podria ajudar la parella en el seu tractament?”

c) Violència en la relació actual

- “Com porta els conflictes en la seva relació? Com sabria la seva parella que vostè està enfadat/ada?”, “Com sabria vostè que la seva parella està enfadat/ada?”
- “Alguna vegada ha perdut la calma amb la seva parella? Què va fer? Havia begut o consumit?” \*
- “Creu que alguna vegada la seva parella ha perdut la calma d’alguna manera en relació amb vostè? De quina manera? La situació estava provocada pel consum? De quina manera?” \*
- “La seva parella ha tingut por de vostè o ha estat agredida per vostè alguna vegada? Què va fer? Havia begut o consumit?” \*
- “Alguna vegada ha sentit por de la seva parella o s’ha sentit agredida d’alguna manera per ella? En quines situacions? La situació estava provocada pel consum? De quina manera?” \*

d) Antecedents de violència

- “Alguna vegada s’ha sentit maltractat/ada per algun familiar?”
- “Va presenciar violència en la seva família (per exemple, entre els pares)?”
- “Alguna vegada ha patit abusos o violència per part d’altres persones?”
- “Va haver-hi violència en alguna relació de parella anterior?”
- “Alguna vegada ha exercit violència contra altres persones?”

Si les respostes a aquestes preguntes indiquen que la persona pot haver exercit VCP o haver-ne rebut, hem de seguir fent preguntes directes i concretes sobre les actuacions abusives, definir diferents tipus de violència i la freqüència amb què es produeixen, intentar que ens posin exemples concrets, i insistir en els detalls de les seves conductes o de la seva parella si s’evadeixen o s’excusen. Estaríem parlant d’una situació de sospita i, per tant, entràriem en una fase de detecció per sospita o per casos (vegeu les preguntes proposades en l’apartat 4.3.2.).

En els casos en què descartem una possible sospita, tal com s’indica en l’apartat 5.1, continuarem alerta, ja que les sospites poden aparèixer en qualsevol moment del procés terapèutic. D’altra banda, atès que parlem d’un col·lectiu amb risc especial de patir i/o exercir violència, podem actuar de forma preventiva (vegeu l’annex 4).

\* En aquesta exploració és important evitar donar a entendre que un possible consum expliqui o justifiqui les agressions. Com a professionals, volem saber quin paper té el consum de drogues en una possible situació de violència però en cap cas el consum justificarà aquesta situació.

### 4.3.2. Detecció per sospita o per casos

La detecció per sospita es basa en la **detecció d'indicis d'una possible VCP tant en la conducta de la persona en els diferents espais** (com ara sala d'espera, visites, grups, etc.) **com en el seu discurs**. Requereix uns coneixements mínims sobre els processos habituals en la VCP.

#### A Indicadors principals en la detecció per sospita o per casos

##### Conducta violenta o controlador en la visita o en la sala d'espera.

- En els casos en què el pacient ve acompanyat de les seva parella, hem d'intentar entrevistar la persona en privat, però si la parella insisteix a entrar amb ella no hem de forçar excessivament la situació per prevenir possibles conseqüències negatives.
- Si finalment la parella accedeix a esperar fora del despatx, abans de fer-la entrar per entrevistar-los tots dos junts, li preguntarem a l'usuari si prefereix continuar l'entrevista en privat o si abans de fer entrar la parella vol parlar d'algun fet. És important reservar uns últims minuts per poder entrevistar-los tots dos, ja que és un context del qual podrem extreure informació significativa sobre la relació.
- En el moment d'entrevistar tots dos membres de la parella conjuntament hem de fer preguntes sobre la relació, i procurar que la parella no sospiti que hem parlat d'aquest tema sense que ell estigués present.
- Quan entri la parella hem d'observar si es produeix un canvi d'actitud o de conducta en el pacient, i com es posicionen tots dos membres (si la parella es col·loca en posició de coterapeuta o dominant, si no la deixa parlar, si la desvaloritza, si la pacient es col·loca automàticament en una posició inferior, de submissió, si demostra por, si li dóna la raó en tot, etc.). Ens ha de fer sospitar tant una preocupació excessiva de la parella com una despreocupació excessiva.
- Si la parella insisteix a estar present durant les sessions ho registrarem en la història clínica i intentarem, per exemple, concertar les cites en horaris

que dificultin l'assistència de la parella.

- Si ens és impossible tenir espais de privacitat per impediment de la parella, s'han de tractar determinats temes amb els dos membres de la parella presents, procurant sempre no posar en risc la presumpta víctima.
- Si ve sola també li hem de preguntar per què, si li ha dit a algú que venia, si té un interès especial que algú no ho sàpiga i per què...

##### Discurs de la persona.

- Pot ser que en el discurs es verbalitzin alguns dels indicadors ja esmentats en l'apartat 4.1. o alguna situació de violència, com les que descriu l'apartat 1.2, en què s'expliciten problemes en la relació de parella o que inclús relaten actituds o conductes clarament violentes o controladores.
- També hem d'estar alerta en l'ús d'eufemismes ("baralles fortes", "perdre el control", etc.).
- Pot ser que les nostres sospites derivin de la informació recollida durant la *detecció sistemàtica o per cribratge universal* (vegeu l'apartat 4.3.1).

#### B Exploració en cas de sospita

En aquests casos, podem seguir explorant les nostres sospites mitjançant una actitud d'"ingenuïtat curiosa", "tirant del fil de la narració" (coses dites de passada), preguntant per buits o incoherències, etc. Ho hem de fer a fi de:

- Detectar i acceptar (de moment) eufemismes com "discussions o baralles fortes", "Em treu de polleguera", "Perdo o perd el control", etc.
- Explorar què va passar exactament en aquests moments.
- Explorar els sentiments i les intencions en el cas dels agressors.
- Explorar les conseqüències i els sentiments de la persona agredida.
- Explorar les conseqüències en terceres persones del nucli familiar (per exemple, fills).

En qualsevol cas, si sospitem d'una possible situació de VCP però encara no en tenim total seguretat, podem continuar preguntant:

### B.1.

#### **Si sospitem que la persona pateix violència per part de la parella:**

##### **EXPLOREM VCP PSICOLÒGICA**

- “En algun moment ha sentit por de la seva parella? En quines situacions?”
- “Li crida sovint o la tracta de forma autoritària? En quines situacions? De quina manera? L'ha amenaçada alguna vegada?” (explorem si també passa en moments en què no hi ha consum).
- “La ridiculitza o desvalora com a persona o com a dona? En quines situacions?” (sense relació expressa amb el consum).
- “La seva parella es posa gelosa sense motiu? Com ho demostra?”

##### **EXPLOREM VCP SOCIAL**

- “La seva parella li impedeix o li dificulta veure la seva família o amistats?” (tenint en compte que l'impediment no vingui donat pel perill de consumir amb determinades persones).
- “L'impedeix treballar o estudiar fora de casa?”

##### **EXPLOREM VCP FÍSICA**

- “La seva parella l'ha empès o agafat de forma brusca alguna vegada? En quines situacions?”
- “Alguna vegada la seva parella li ha donat un cop, bufetada o qualsevol altra agressió?”

### B.2.

#### **Si sospitem que la persona exerceix VCP:**

##### **EXPLOREM VCP PSICOLÒGICA**

- “Creu que la seva parella li té por? Ho diu?”
- “Crida sovint a la seva parella o creu que la tracta de forma autoritària? En quines situacions? De quina manera? L'ha amenaçat alguna vegada?” (explorem si també passa en moments en què no hi ha consum).
- “Alguna vegada ha ridiculitzat o desvalorat la seva parella com a persona o com a dona? En quines situacions?”
- “Se sent gelós quan la seva parella passa temps amb altres persones? Com ho demostra?”

##### **EXPLOREM VCP SOCIAL**

- “Què pensa sobre el fet que la seva parella estudiï o treballi fora de casa? Què pensaria si ho volgués fer?”
- “Creu que és positiu que la seva parella passi temps amb la seva família o amistats? Per què?”

##### **EXPLOREM VCP FÍSICA**

- “Ha agredit o ferit la seva parella alguna vegada? En quines situacions i de quina manera?”
- “Alguna vegada ha pegat o ha donat una empenta o cop de peu a la seva parella? En quines situacions?”

### EXPLOREM VCP SEXUAL

- “Alguna vegada s’ha sentit forçada a mantenir relacions sexuals o a dur a terme alguna pràctica sexual en contra de la seva voluntat? En quines situacions?”

### INDICACIONS GENERALS

És important **no culpabilitzar la dona de la situació de violència**, fer-li veure que ella no n’és responsable i evitar fer judicis sobre la seva situació.

Pot ser que justifiqui la parella per la situació de consum, que se senti mereixedora de la violència rebuda, o que negui o minimitzi els fets per por de les conseqüències que pugui tenir...

També és important **explorar els sentiments que provoquen les situacions de violència verbalitzades** (de por, culpabilitat, impotència...) i els possibles mecanismes d’adaptació desenvolupats.

### EXPLOREM VCP SEXUAL

- “Creu que alguna vegada la seva parella s’ha sentit forçada a mantenir relacions sexuals amb vostè? En quins moments i per què?”
- “Alguna vegada ha forçat a la seva parella a fer pràctiques sexuals que no li agradaven?”

### INDICACIONS GENERALS

En tots els casos, és important procurar **mantenir-los responsables dels seus actes violents** (i de les conseqüències que tenen) i no caure en el seu discurs de negació, minimització, justificació i excuses. Per això, és útil conèixer les estratègies de desresponsabilització que poden fer servir (com el consum de substàncies, la “pèrdua de control”, les bones intencions, culpar la parella –“em provoca”– o a d’altres persones o circumstàncies, fer-se la víctima, etc.).

També és important **explorar els sentiments que provoquen les situacions de violència que es verbalitzin** (culpabilitat, por de perdre la parella, impotència, frustració per l’incompliment d’expectatives...) i els possibles mecanismes de justificació utilitzats.

Hem de descartar que es tracti d’un conflicte de parella i no d’una situació de VCP, ja que això pot ser especialment habitual en les persones usuàries del CAS. (Vegeu la taula 1 de l’apartat 1.1.)

### 4.3.3. Detecció per part de terceres persones

En cas de detecció per terceres persones hem de tenir en compte:

#### A L'ús indirecte de la informació

Si tenim coneixement d'una situació de VCP a través d'una tercera persona (la parella, alguna persona propera a la parella, altres professionals, etc.) sense que l'usuari o usuària en tingui constància ni hagi reconegut la situació de violència, és fonamental **no utilitzar aquesta informació de manera directa en l'entrevista** (evitem la confrontació). D'una banda, perquè en el cas dels agressors aquesta confrontació **podria posar en perill la seva parella, i la seva seguretat ha de ser l'objectiu principal de les nostres intervencions**. De l'altra, tant en el cas de víctimes com d'agressors, una confrontació directa pot derivar en un abandonament del tractament i, per tant, en una pèrdua de contacte amb el cas.

En canvi, hem d'optar per actuar com en el cas d'una detecció per sospita, **utilitzant la informació de manera indirecta**, i crear ocasions en la conversa perquè la persona pugui acabar reconeixent per ella mateixa la situació de violència.

A més, pot ser d'utilitat demanar a aquesta tercera persona que aconselli a la víctima o a l'agressor de parlar amb nosaltres sobre el tema. Si ho fes, ens facilitaria la feina i ens evitaria la difícil tasca de treballar amb el secret.

Evidentment, un bon **vincle professional** és fonamental per dur a terme una exploració efectiva.

#### B El diagnòstic propi

En els casos en què tenim coneixement d'una situació de VCP a través d'altres professionals, és important fer un **diagnòstic acurat propi de la situació de violència en el context de les drogodependències**, fins i tot en els casos que arribin al CAS amb una mesura judicial de tractament relacionada amb una condemna per delictes de violència domèstica. Com en tots els casos, és fonamental distingir entre *violència sistemàtica* amb un patró de control i coerció en una relació de poder i desigualtat, i *violència situacional* i puntual en moments de conflicte, possiblement relacionada amb el consum (vegeu la taula 1 de l'apartat 1.1).